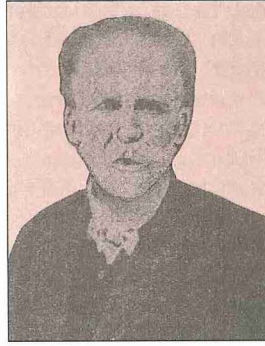

ilerletmek için on yıl kadar Arap ülkelerinde kaldı ve çeşitli lehçelerde Arap dili ve edebiyatı ile Araplar'ın sosyal hayatı hakkında geniş bilgi sahibi oldu. Bu arada halen New York Yale Üniversitesi'nin kütüphanesinde bulunan birçok yazma eser derledi. *Proverbes et dictons du peuple arabe de la province de Syrie, section de Sayda* başlıklı teziyle Leipzig Üniversitesi'nden doktor unvanını aldı. Avrupalı şarkiyatçıların ilk kongrelerinden biri onun himayesinde 1889 yılında Stockholm ve Oslo'da düzenlendi.

Çalışmalarını daha çok Arapça eserlerin neşri üzerine yoğunlaştıran de Landberg, "Turaf Arabiyye" (Primeurs arabes) adlı seriyi çıkardıktan sonra Mısır, Suriye ve Güney Arabistan lehçeleri üzerinde durdu, bu lehçelerin sözlüklerini hazırladı; ayrıca derlediği metinleri Fransızca'ya, bazı Fransızca eserleri de Arapça'ya çevirdi. "Nakd Arabî" (Critica Arabica) adıyla yayımladığı seride bir kısım Arapça eserlerin eleştirisine yer verdi; bazı yazmaların kütüphane katalogunu tanzim etti. Hayatı boyunca İsveçli şarkiyatçı Hermann Möller gibi Sâmi dillerle İndo-Germen dilleri arasında eski bir yakınlığın bulunduğu fikrini savunmuştu. Landberg İsviçre'nin başşehri Bern'de öldü.

Eserleri. 1. *Primeurs arabes* (Turaf Arabiyye). İki bölümlü Arapça metin neşirleri serisidir. Birinci bölüm (Leiden 1886) İbn Kemal'in *Risâletü't-Tenbih 'alâ ğala'ti'l-câhili ve'n-nebih'*ini, Burhâned-din el-Bikâî'nin tefsirinden alınan "Lu'âb-ü'l-'Arab bi'l-meysir fi'l-Câhiliyyeti'l-ülâ" başlıklı kısmı, Murtazâ ez-Zebîdî'nin *Risâletü Neġveti'l-irtiyâh fi ħaĳikati'l-meysir ve'l-kıdâh'*ini ve Ebû Hilâl el-Askerî'nin şerhiyle birlikte Ebû Mihcen es-Sekaffî'nin divanını; ikinci bölüm (Leiden 1889) Zühayr b. Ebû Sülmâ'nın divanını ve bunun Şentemerî şerhiyle Ebû Mihcen ve Zühayr divanlarında açıklanan kelimelerin indeksini kapsar. 2. *Critica Arabica* (Nakd 'Arabî, Leiden 1886-1898). Bazı Arapça eserlerin eleştirisine dair beş bölümlük seridir. 3. *Proverbes et dictons du peuple arabe de la province de Syrie, section de Sayda* (Leiden 1883). 4. *Bâsim el-Haddâd ve Hârûnürreşîd* (Leiden 1888). Kelime açıklamaları ve Fransızca tercümeleriyle birlikte Suriye ve Mısır halk ağızlarından hikâye metinlerini ihtiva eder. 5. *el-Muġribü'l-muġrib* (Beyrut 1877, 1904). Hans Christian Andersen'in Fransızca hikâyelerinin Arapça'ya tercümesidir. 6. *Etudes sur les dialectes de l'Arabie méridionale* (I-II,

Carlo de
Landberg

Leiden 1901-1913). Metin örnekleri, şerh ve tercümeleriyle birlikte Güney Arabistan lehçelerinden Hadramut ve Datîne'ye dair incelemelerdir. 7. *Glossaire de la langue des bédouins Anazah*. Bedevî Aneze lehçesinin sözlüğüdür. I. cildi Leiden'de (1919), II. cildi Karl Wilhelm Zetterstéen tarafından Uppsala'da (1940) yayımlanan eser, bir Anezeli yerine Havranlı bir hristiyan çiftçinin örnek alınması sebebiyle Jean Cantineau tarafından otantik olmadığı ileri sürülerek eleştirilmiştir (*Etudes*, I, 3). 8. *Glossaire datinois*. Datîne lehçesi sözlüğü olup I. cildi Leiden'de 1920'de, II. cildi 1923'te ve III. cildi yine Zetterstéen tarafından 1942'de yayımlanmıştır. Bu son iki eserinde yazar kelimelerin yakın ve uzak anlamları, kök ve iştikakları ile örnek beyitlerin izahı ve lehçeler arası fark ve benzerlikler üzerinde durmuştur. 9. *el-Fethu'l-kussî fi'l-fethi'l-Kudsî* (Leiden 1888). İmâdüddin el-İsfahânî'nin Hittîn Savaşı, Kudüs'ün fethi ve diğer bazı olayları ihtiva eden eserinin I. cildinin neşridir. 10. *Catalogue de manuscrits arabes provenant d'une bibliothèque privée à El-Medina et appartenant à la maison E. J. Brill* (Leiden 1883). 11. *La langue arabe et ses dialectes* (Leide 1905). 12. *Lehçetü Havrân müzeyyel bi-mu'cem* (Leiden 1909). 13. *Kışas 'Arabiyye cedîde* (Leiden 1883). Guillaume Spitta Bey'in derleyip Fransızca'ya çevirdiği eserin indeksidir. 14. *Chez les bédouins* (nşr. A. Albert Kudsi-Zadeh, Leiden 1970).

BİBLİYOGRAFYA :

J. Cantineau, *Etudes sur quelques langues orientales*, Cezayir 1936, I, 3; J. Fück, *Die Arabischen Studien in Europa*, Leipzig 1955, s. 307-308; Zirikî, *el-A'lâm*, VI, 66; Necîb el-Akîkî, *el-Müsteşrikün*, Kahire 1980, III, 27-28; Abdurrahman Bedevî, *Mevsu'atü'l-müsteşrikîn*, Beyrut 1984; Ebû'l-Kâsım-ı Sehâb, *Ferheng-i Hâverşinâsân*, Tahran, ts., s. 223; *Bibliographie der Deutschsprachigen Arabistik und Islamkunde* (ed. Fuat Sezgin), Frankfurt 1992, XV, 399-400; "Landberg", *Brockhaus Enzyklopadie*, Wiesbaden 1970, II, 71.

MUSTAFA ÇİÇEKLER

LANE, Edward William
(1801-1876)

Arapça-İngilizce sözlüğüyle tanınan
İngiliz şarkiyatçısı.

Hereford'da doğdu. Orta öğrenimini Bath ve Hereford'da tamamlayıp Cambridge Üniversitesi'ne girdiyse de daha sonra buradan ayrılarak Londra'ya geçti ve gravür ressamlığı eğitimi gördü; bir yandan da Arapça öğrendi. Arap dilinde kısa zamanda uzmanlık düzeyinde ilerleme kaydetmesi şarkiyat araştırmalarına ilgi duymasına yol açtı. 1825'te Mısır'a gitti ve üç dönem halinde toplam on iki yıl kadar orada kaldı. Bu gidişlerinde Mısırlılar'ın örf, âdet, ahlâk ve geleneklerine dair yazmayı düşündüğü esere malzeme toplamak amacıyla Osmanlı kıyafeti giyip Mansurefendizade adıyla halk arasında yaşadı; özel dersler alarak Arapça yazı dilinin yanında halk dilini de öğrendi. Müslüman bir Mısırlı gibi yaşayarak halkın dinî anlayışı hakkında geniş bilgi edindi.

1828'de İngiltere'ye döndükten sonra tuttuğu notlardan örf ve âdetlerle ilgili olanları Lord Brougham'a gösterdi; o da The Society for the Diffusion of Useful Knowledge'a Lane'in bu konudaki gözlemlerini genişletmesi için tekrar Mısır'a gönderilmesini teklif etti. Böylece 1833'te ikinci defa Mısır'a giden Lane iki yıl daha orada kaldı ve 1835'te geri döndü; birkaç ay sonra da kaleme aldığı eserini *The Manners and Customs of the Modern Egyptians* adıyla yayımladı (London 1836). Arkasından *Elf leyle ve leyle*'nin İngilizce'ye çevirisiyle ilgilendi. Ortaya koyduğu çalışma eserin Avrupa dillerine yapılan tercümeleri içinde aslına en uygun olanıdır; William Harvey tarafından resimlendirilip önce aylık fasiküller halinde, ardından ciltlenerek basılmıştır (I-III, London 1839-1841). Lane'in koyduğu zengin notların esere Ortaçağ Arap toplumunun kültür ve hayatına ilişkin tam bir ansiklopedi hüviyeti kazandırdığı görülür. Daha sonra bu notlar, yeğeni Stanley Lane-Poole tarafından *Arabian Society in the Middle Age. Studies from the Thousand and One Nights* adıyla müstakil olarak da yayımlanmıştır (London 1883). Yine bu sıralarda Kur'an'ın inanç esaslarıyla ilgili âyetlerini seçip İngilizce tercüme, not ve tefsirleriyle birlikte neşretti: *Selections from the Qur'an* (London 1843).

Lane, 1842-1849 yılları arasında Mısır'da geçirdiği üçüncü devrede yazmayı

Edward
William
Lane

planladığı Arapça-İngilizce sözlük için malzeme topladı ve Ezher şeyhi İbrâhim b. Abdülgaffâr ed-Desûki'den yararlandı. Desûki'den, önce Süyûtî'nin sözlük metodolojisine dair *el-Müzhir fî 'ulûmi'l-luğâ'sını*, arkasından yedi yıl boyunca Murtazâ ez-Zebîdî'nin *Tâcû'l-'arûs*'unu okudu ve eseri İngilizce'ye çevirdi. Bu sebeple hazırladığı sözlüğün temel kaynağını Firûzâbâdî'nin *el-Kâmûsü'l-muḥîṭ*'i ile onun şerhi olan *Tâcû'l-'arûs* teşkil eder. 1849'da topladığı malzemeyle İngiltere'ye dönen Lane, Worthing'e yerleşti ve 10 Ağustos 1876'da ölümüne kadar bu sözlük üzerinde çalıştı.

Lane'e büyük şöhret kazandıran Arapça-İngilizce sözlüğü (*An Arabic-English Lexicon*), edebî eserlerin taranmasından çıkarılmış, eski sözlüklerde yer almayan birçok yeni kelime veya anlam içermesi, kelimelerin karşılıklarını titizlikle ve hatasız bir şekilde vermesi, yazarın Arap dili ve edebiyatına dair derin bilgisine dayanan birçok tenkit, ta'lik ve şerh ihtiva etmesi gibi yönleriyle daha önceki benzer sözlüklerden çok üstündür. Kazimirski, Badger ve Dozy gibi daha sonra sözlük yazan şarkiyatçıların temel kaynağını teşkil eden eser bir Batılı'nın Arap diline yaptığı en büyük hizmet olarak kabul edilmiştir. Mukaddimesi de Arap dili ve sözlük çalışmalarının gelişimi üzerine kaleme alınmış başlı başına bir çalışma olup büyük bir değer taşımaktadır. Eser iç kapağında yazıldığına göre iki kitap (kısım) halinde hazırlanmış, bunlardan birincisi alfabetik düzende ve 3064 sayfa halinde sekiz cilt olarak basılmış (London 1863-1893), nâdir kelimeleri içereceği belirtilen ikinci kitap ise bazı malzemesi toplanmış halde hiç kaleme alınmamıştır; bunda, aynı konuda Dozy'nin *Mülḥaku'l-me'âcimi'l-'Arabiyye* adlı eserinin yayımlanması etkili olmuştur. Birinci kitabın Lane'in ölümünden sonra neşredilen son üç cildini baskıya hazırlayan kişinin, üstünde yazmamasına rağmen yeğeni Stanley Lane-Poole olduğu bilinmektedir.

Mısır'da bulunduğu sıralarda çizdiği, orijinaleri "The Draft of the Description of Egypt" adı altında Oxford Bodleian Kütüphanesi'nde muhafaza edilen resimler de yine Lane-Poole tarafından *Cairo Fifty Years Ago* adıyla neşredilmiştir (London 1896). Lane'in ayrıca Kur'an, Arap edebiyatı, Arap ahlâk ve âdetlerine dair birçok makalesi basılmıştır. En büyük şarkiyatçılarından sayılan Lane'in hayatı, kişiliği ve eserleri hakkında başta yakın dostu İbrâhim ed-Desûki olmak üzere (Ali Mübârek, XI, 9-13) birçok kişi tarafından çeşitli çalışmalar yapılmıştır (başlıcaları için bk. bibl.).

BİBLİYOGRAFYA :

Ali Paşa Mübârek, *el-Hıttatü't-Tevfikiyye*, Bulak 1305, XI, 9-13; S. Lane-Poole, *The Life of Edward William Lane*, London-Edinburgh 1877; a.mlf., *The Dictionary of National Biography*, London 1949-50, XI, 512-515; A. Arberry, *Oriental Essays*, London 1960, s. 87-121; Ahmed Emin, *Feyzû'l-hâtır*, Kahire 1965, III, 39-66; a.mlf., "Kışsatü 'Alemiddîn", *eş-Şekâfe*, CXXXVIII/1, Kahire 1360/1941, s. 749-754; Adlı Tâhir Nûr, *Eduvâd Vilyem Lin: el-Müsteşriku'l-kebir*, Kahire 1973; Leila Ahmed, *Edward W. Lane*, London-New York 1978; J. Rodenbeck, "Edward Said and Edward William Lane", *Travellers in Egypt*, London 1998, s. 233-243; G. Roper, "Texts from Nineteenth-Century Egypt, The Role of E. W. Lane", a.e., s. 244-254; H. L. Fleischer, "Edward William Lane", *ZDMG*, XXX (1876), s. 612-616; A. Borroso, "Viaggi e scritti sull'Egitto di Edward William Lane", *Islâm. Storia e civiltà*, XVIII/1, Tripoli 1987, s. 41-47; J. Thompson, "Of the 'Osma'nees, or Turks: An Unpublished Chapter from Edward William Lane's Manners and Customs of the Modern Egyptians", *TSAB*, XIX/2 (1995), s. 19-39; a.mlf., "Edward William Lane's Description of Egypt", *IJMES*, XXVIII (1996), s. 565-583; M. H. Monés, "Edward W. Lane and Joseph McPherson: Two Images of Islam", *Mecelletü Külliyyeti'l-âdâb*, LVII/3, Kahire 1997, s. 15-33; D. S. Richards, "Edward Lane's Surviving Arabic Correspondence", *JRAS*, Series 3, IX/1 (1999), s. 1-25.

İSMAİL DURMUŞ – PHILIP SADGROVE

LANE-POOLE, Stanley (1854-1931)

İngiliz şarkiyatçısı.

Londra'da doğdu. Şarkiyatçılarından Edward Stanley Poole'un oğlu, Reginald Stuart Poole ve Edward William Lane'in yeğenidir. Oxford ve Dublin üniversitelerinde okudu. Doktorasını verdikten sonra 1874-1892 yıllarında British Museum'un İslâmî sikkeler bölümünde yönetici olarak görev yaptı ve 1894-1904 yılları arasında Dublin Üniversitesi Trinity College'da Arapça profesörü olarak çalıştı. Bu arada çeşitli bi-

limsel görevlerle 1883'te Mısır'da, 1886'da Rusya'da, 1890'da Avustralya'da ve 1895-1897 yıllarında tekrar Mısır'da bulundu. 29 Aralık 1931'de Londra'da öldü.

Lane-Poole, en önemli eserlerini British Museum'da görev yaparken nümismatik alanında vermiştir. *Essays in Oriental Numismatics* adlı üç ciltlik eseriyle (London 1874, 1877-1892) *Coins of the Urtuki Turkomans* (London 1874) ve on ciltlik *Catalogue of Oriental Coins in the British Museum* (London 1875-1890) bunlar arasındadır. Aynı dönemde Doğu milletlerinin paraları ile ilgilenirken hânedanlar hakkındaki belirsizlikleri ortadan kaldırmak için çeşitli eserler kaleme almıştır. Bunlardan *The Mohammadan Dynasties: Chronological and Genealogical Tables with Historical Introductions* adlı eserinde (Westminster 1894) Hulefâ-yi Râşidin ile Emevî ve Abbâsî halifelerinin şecerelerini verdikten sonra İslâm coğrafyasının en batısındaki Endülüsten başlayarak doğuya doğru Hindistan ve Afganistan'a kadar kurulmuş olan bütün hânedanların şecerelerini tablolar halinde düzenlemiştir. Bu eser *Düvel-i İslâmiye: Tarihi Medhaller ile Takvimi ve Ensâbi Cetvelleri Muhtevidir* adıyla Türkçe'ye (trc. Halil Edhem, İstanbul 1927 [1345]) ve *Tabakâtü selâfîni'l-İslâm* adıyla Arapça'ya (trc. Abbas İkbâl, Mekki Tâhir al-Ka'bî, Ali el-Basrî, Bağdad 1968) tercüme edilmiştir. Ahmed Saîd Süleyman da eseri Halil Ethem Eldem'in tercümesinden *Târîhu'd-düveli'l-İslâmiyye ve mu'cemü'l-üseri'l-hâkime* ismiyle Arapça'ya çevirmiştir (I-II, Kahire 1972).

Stanley Lane-Poole'un diğer bir önemli kitabı *Turkey*'dir (London 1888). The Story of Nations dizisinde çıkan eser Osmanlı tarihini XIII. yüzyıldan başlayarak ele almaktadır. Kitap, benzeri diğer Osmanlı tarihlerinden, meselâ bu alanda otorite kabul edilen von Hammer-Purgstall'ın *Geschichte des Osmanischen Reiches*'inden veya Sir Edward Creasy'nin *History of the Ottoman Turks*'ünden daha anlaşılır ve kolay bir dile sahiptir. Lane-Poole'un yankı uyandıran eserlerinden biri de Sind'in, VIII. yüzyılda Araplar tarafından fethiyle başlayarak XIX. yüzyıl ortalarında Bâbürlüler'in yıkılmasına kadar uzanan müslüman hâkimiyetinin anlatıldığı *Mediaeval India under Moham-medan Rule* (A. D. 712-1764) adlı eseridir (London 1903). Kitapta ele alınan dönemlerdeki kültürel faaliyetlere ve paraların özelliklerine de yer ayrılmıştır. A